

החקלאות – אבן יסוד בביטחונה של ישראל

ארנון סופר*

הכתבה הבאה איננה עוד מאמר שגרתי, וייתכן שתיראה הזוויה למי שאינו מכיר את ישראל (תל אביב) בשנת 2010.

מדוע הזוויה?

האם יש עוד מדינה בעולם שצריך לגונן בה על ענף החקלאות, ולהסביר לתושביה שהחקלאות חיונית מסיבות כלכליות, סביבתיות, תרבותיות, חברתיות ובמקרה הישראלי המיוחד כל כך – גם מסיבות ביטחוניות? החקלאות איננה רק תרומה שולית לביטחון, אלא אבן יסוד בביטחונה הלאומי של ישראל.

זה לא התחיל אתמול, וגם לא ב-1948. החקלאות משמשת בסיס מרכזי בתקומת ישראל ובהגנה על גבולותיה מאז 1882, אם בראשון לציון, אם בפתח תקוה ואם בראש פינה. החקלאות והחקלאים גוננו על ישראל עד 1948 ולאחריה, ועושים זאת מדי יום ביומו לא רק במה שנקרא "הביטחון השוטף" של ישראל, אלא אף בעתות מלחמה.

לנוכח מציאות זו, נראה תמוה שענף מפואר ומרכזי מאין כמותו הפך בידי בורים וחוכמולוגים למצורע, למזהם, לשודר המים הלאומי ואפילו – מי היה מאמין – לגורם המפריע לקבלני הבניין לבנות (ויש מי שחושב – להרוס) את הארץ. מה לא נאמר על חקלאי ישראל בתקשורת הכתובה והמקוונת ובמשרד האוצר? מכאן קצרה הדרך להתקפה חזיתית על הענף מצד ארגוני (קרטל) הירוקים, אנשי אקדמיה ומנהיגים (ליתר דיוק, פוליטיקאים).

כדי להצדיק מתקפה מרושעת זו, בחרה התקשורת את היישובים החקלאיים היושבים בלב אזורי הביקוש הנדל"ני, למשל, גליל ים, שפיים וגעש, והעמידה אותם כמודל

* קתדרת חייקין לגיאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה המרכז למחקר, המכללה לביטחון לאומי, צה"ל.

לחוסר הרלוונטיות של החקלאות הישראלית. האין הם יודעים דבר על עוטף עזה, יישובי הערבה, או החקלאות לאורך גבול לבנון? האם לא שמעו על החקלאים שומרי המרחב היהודי באזור השרון המזרחי, רק 10 ק"מ לערך מן הים? (ראו המפות המצורפות בסוף הכתבה).

כתבה זו מציגה מסמך שכתבתי באוקטובר 2009, שכותרתו, "אני מצדיע לכם חקלאי ישראל". המסמך זכה לתהודה חסרת תקדים בקרב החקלאים ובקרב מגזרים אחרים באוכלוסייה.

בחרתי להביא כאן צרור תגובות שנשלחו אלי לאחר פרסום המסמך, ולהדגיש את תחושת הבושה והעלבון שחשים אנשים יקרים אלה בשנים האחרונות. ללמדכם עד כמה קלעתי לתחושתם הקשה ולהתקפה המעוותת נגדם. התגובות מלמדות על כאב אמיתי, והן מרגשות וצודקות מאין כמותן.

בסך הכול קיבלתי כ-200 הודעות דואר אלקטרוני, כ-50 שיחות טלפון וכ-20 מכתבים. כ-500 חקלאים באו ללחוץ את ידי בכנסים בערבה התיכונה, באפעל, בגולן ובצפון הארץ. הוזמנתי מכל רחבי הארץ לסדרת הרצאות על הנושא, ואני עושה זאת ברצון, כולל בפקולטה לחקלאות ברחובות.

בכתבה שלפניכם צירפתי מפות בהן ניסיתי להמחיש את תרומת החקלאות להגנת הגבולות השונים של ישראל בעבר ובהווה.

להלן המסמך, בשינויים קלים, כפי שפורסם ב-24.10.09.

חקלאי ישראל אני מצדיע לכם

חקלאי ישראל מותקפים שוב ושוב משום שהם בזבזני מים ומזהמי הארץ (בדשנים ובחומרי הדברה), משום שהם עוצרים את הקבלנים מלהרוס את כל הירוק שעדיין קיים בארצנו, ועוד ועוד טענות סרק מרושעות, שגויות ונבזיות.

כדאי שנזכור כי בגלל חקלאי ישראל יש לנו סלטים טריים, חלב טרי וגבינות

נהדרות המגמדות אף את הגבינות הצרפתיות. יש לנו פירות וירקות נהדרים וטריים במגוון ובאיכות מעוררים השתאות. יש לנו בגללם מרחבים ירוקים וארץ יפה. ובבקשה, מי שמפקקים בעניין, הצפינו רק עד עמק יזרעאל או לעמקי הבקע, או רדו מדרום לרמלה לאזורי השפלה.

אינני מגלה סוד אם אומר כי כל אורח מוכן לשלם יותר בעבור דירה הפונה לשדה, לחורשה או למטע ירוק, שקט ומלא חן.

רוב הציבור אינו מבין כי החקלאות בישראל איננה דווקא כלכלה. חקלאות

החקלאי ממלא

תפקיד מרכזי

בשמירת

הארץ במישרין

ובעקיפין, וזאת

על ידי פרישת

יישוביו ושדותיו

המכסים את כל

הארץ.

היא קודם כול תרבות של עם. רוב חגי ישראל החשובים והאוכל המסורתי הקשור בהם טובבים סביב החקלאות במישרין ובעקיפין. מרבית השירים, הריקודים, הסיפורים של פעם ושל היום, כל מה שאנו נותנים לילדינו מגיל חצי שנה ועד זקנה הם סיפורי וציורי הטרקטור, המחרשה, הכלנית והתפוזים. חקלאות היא סביבה, איכות חיים, חמצן ומרחבים ירוקים בין יישוב ליישוב ובתוך היישובים. כל זאת אף שרק 2-5 אחוזים מתושבי מדינת ישראל הם חקלאים. החקלאים ורק החקלאים מעבדים את מרבית שטחי הארץ שנותרו לנו אחרי שוויתרנו על שטחי האש,

הגבעות החשופות, שמורות הטבע והגנים הלאומיים, שטחים בנויים, כבישים, שדות תעופה ואתרים ארכיאולוגיים. כלומר, הם ורק הם מעצבי הנוף הירוק הלא-טבעי של ישראל.

ואם לא שיבחתו די, הרי הם החוליה היחידה המקשרת עם לאדמתו, מה ששום ענף כלכלי אחר לא יכול לעשות.

והכי חשוב – חקלאות היא ביטחון!

בעוד חיל האוויר, היקר בחילות, מגן על השמים ומשמש הזרוע הארוכה של צה"ל, החקלאי ממלא תפקיד מרכזי בשמירת הארץ במישרין ובעקיפין, וזאת על ידי פרישת יישוביו ושדותיו המכסים את כל הארץ.

שום יחידה צבאית, סויר, שוטר או איש ביטחון לא ייתנו מענה לאחיזה ממשית בארץ, אלא רק החקלאי. יתרה מזו, החקלאי יודע יותר מכל איש ביטחון מי עבר בחלקתו ומי ישן שם שלא ברשות. הוא יודע ראשון אם מישו החביא שם נשק וחומרים גנובים או עשה מעשים פליליים אחרים.

החקלאים הם למעשה העיניים של המדינה יותר מכל יחידות המודיעין של צה"ל.

לבורים, לציניקנים ולאטומים שבחברתנו, בכל הנוגע לביטחונה של ישראל, חשוב שתדעו, שאין ישראל מדינה ככל המדינות, שאין חשש שמישהו ירצה לחמוד אותן. אין אנו נמצאים בצרפת. אנחנו חיים במזרח התיכון, אזור שחלים בו חוקים אחרים מאילו שחלים באירופה. אין כאן ואקום, אין כאן מי שמייחס חשיבות לבעלות על קרקע וזכויות. אנו חיים באזור שתושביו אינם מכירים במדינתנו ולא בגלל ההתנחלויות, "עופרת יצוקה" או הכיבוש.

יש בישראל יותר ממיליון וחצי אזרחים שאינם מרגישים בנוח לחיות במדינה יהודית וציונית, והם רוצים בכל מחיר להופכה למדינת כל אזרחיה. אין הם משלימים עם הפרישה הגיאוגרפית של היהודים במרחב הנגב והגליל או בקו התפר בשרון, ליד "המשולש הערבי הקטן".

לכן, בניגוד לכל מקום אחר בעולם, החקלאי היהודי הוא מכשיר חשוב ביותר במלחמת הקיום וההישרדות של ישראל במרחב עיון ואלים זה.

משום כך, כשם שאין מי שיערער על המחיר הגבוה של שעת טיסה במטוס קרב (30,000 דולר לשעה) או ילין כי מטוס כזה או אחר עולה 100 מיליון דולר ה"חתיכה", כך אסור להכניס שיקולים כלכליים מטומטמים למחירי המים וליתר התשומות לחקלאי.

מותר לתת לחקלאי מים מותפלים, יהיה המחיר אשר יהיה, כי אין שווי לביטחון. תושבי המטרופולינים ישלמו או יסבסדו זאת – זה כדאי וזה רווחי. אין זו טובה שעושים למישהו, זו תודה לחקלאי הישראלי.

יש לתת לחקלאים תמורה בעבור המוצר המגיע לשוק, תמורה בעבור היותו שומר על ישראל ירוקה, והכי חשוב – תמורה, בדיוק כמו לאיש צבא קבע, על שהוא שומר על קיומה של ישראל היהודית. לכן חייבת הממשלה וחייב הציבור להצדיע לחקלאות הישראלית ולהתחיל להתרגל לכך שהיא קודם כול ביטחון, וככזו כך יש גם לפצותה. אז כיצד נעריך כמה כסף מגיע לחקלאי בעבור העגבנייה, הבצל או החלב המגיעים לשולחנו?

את התשובה אני מוצא דווקא באירופה.

בשווייץ, לדוגמה, מפצים את החקלאי כמעט כמו את הבנקאי בציריך, משום שהוא מגן על המדרונות מסחיפה והוא המייפה את הארץ שהיא כה מושכת תיירים. כך בדיוק יש לפצות חקלאי ישראלי – משכורתו צריכה להיות כשל עורך דין או בנקאי תל אביבי וקצת יותר.

לסיום, יש לסייע לסקטור החקלאי בכל דרך, וקודם כול לשנות את ההתייחסות אליהם. אישית, אני מבטיח לכם, חקלאי ישראל הציונים, כי אסייע לכם בכל פורום ציבורי, ממלכתי-אזרחי או צבאי להביא עובדות פשוטות אלו לידיעת כל הציבור, כדי שתמשיכו במלאכת הקודש שלכם שנעשית חשובה מדי יום לנוכח התהליכים הגורליים המאיימים על ביתנו הציוני בישראל.

**"הקשר עם
האדמה חיוני גם
את הקשר שלנו
עם ארץ ישראל.
כל צאצאי
המשפחה חיים**

**בארץ, שירתו
את המדינה אך
מעבר לוודש,
עובדים קשה
ותורמים ככל**

**יכולתם לחברה.
במשמתי ושארתי
חקלאי, וכאשר
אני ושאל מהי
חקלאות בשבילי,
האם היא עיסוק
או דרך חיים –
אני משיב: 'לא זה
ולא זה – עבורי
החקלאות היא
החיים עצמם.'"
[חקלאי]**

נהדרף כל גישה הרואה בענף זה ענף כלכלי ולא ביטחוני, ונדרוש לפצותכם רק על פי אמת מידה זו. סמילנסקי אמר את המשפט הבא כבר לפני שנים, וצר לי שעלי לחזור ולהזכיר אותו שוב ושוב למנהיגי ישראל ערב שנת 2010 – **חקלאות כאן מולדת כאן.**

הערה חשובה אישית: אינני חקלאי. אין לי קרקעות שנתתי לקבלן, אין לי עסקה עם שום גוף חקלאי כזה או אחר. איש לא שילם לי להיות לוביסט של הענף. יש לי רק מדינה אחת והיא בסכנה נוראה.

להלן צרור מכתבים, בשינויים קלים, שקיבלתי לאחר פרסום הכתבה

19.11.09

לכבי

פרופי ארנון סופר

אוניברסיטת חיפה

מכובדי,

מאמרך הותיר אותי המום. איש אקדמיה ניצב לפני העלייה התקשורתית המתנהל זה שנים נגד החקלאים? היטבת לתאר את חשיבותם של החקלאים למדינה,

לחברה ולתרבות. וכאן אתאר רק את חשיבותה לחיי משפחתנו. דבר לא יוכל להחליף השכמה ליום חדש של עבודה בשדה, את ריח האדמה הנהפכת בלהב המחרשה ואת היכול המקדם את פניך. הקשר עם האדמה חיזק גם את הקשר שלנו עם ארץ ישראל. כל צאצאי המשפחה חיים בארץ, שירתו את המדינה אף מעבר לנדרש, עובדים קשה ותורמים ככל יכולתם לחברה. בנשמתי נשארתי חקלאי, וכאשר אני נשאל מהי חקלאות בשבילי, האם היא עיסוק או דרך חיים – אני משיב: "לא זה ולא זה – עבורי החקלאות היא החיים עצמם".

בהוקרה

22.12.09

לכבי

פרופסור ארנון סופר

א.נ.,

כתבתך היתה בשבילי נקודת אור במנהרה האפלה שאנו, חקלאי ישראל, נמצאים בה.

אני בן גילך, ודור שני לחקלאי שיחד עם חבריו קבעו בהתיישבותם את גבולה הצפוני של המדינה בשנת 1939. שנים ארוכות אני מלווה את החקלאות, וחווה מקרוב את הנסיגה המתמשכת במעמדה ובמעמדו של החקלאי. קשה להבין כיצד נעלמה ההערכה, ומדוע נהיו החקלאים ל"אויבי המדינה".

בזמנו תקפתי את כתבותיו של נחמיה שטרסלר ב"הארץ". ראיתי בהן חוסר הבנה ואף הסתה. היעלה על הדעת לכתוב משפט כמו "לכם העלו את מחיר המים במקלחת ולחקלאים ממשיכים לסבסד מים"? הזמנתי אותו לבקר ולבחון את ההשקעות הרבות שעשינו בחיסכון במים, אך לא נענית.

מדי פעם אוחז בי ייאוש בשל חוסר תפקוד של משרד החקלאות והשר שעומד בראשו, בשל קיצוץ תקציבי המחקר והפיתוח, קריסת החקלאות בתנועה הקיבוצית, ירידת הרווחיות במרבית הענפים, העדר דור המשך, וחוסר הנכונות של ציבור החקלאים לצאת למאבק כמו חקלאים במקומות אחרים בעולם.

15.11.09

שלום לך פרופסור

קוראים לי אורי, ואני חקלאי בערבה. דור שני במושב חצבה, אבי ממייסדי המושב. אני מודה לך על התמיכה, ולא יכול לדמיין שממשלת ישראל תאמץ אפילו המלצה אחת מהמלצותיך. אבל אולי הציבור יחזור לאטרלאט להעריך את החקלאות ואת החקלאים כמו שהעריכו אותם כשהייתי ילד. תודה על תמיכתך

אנחנו חקלאים גאים המתגוררים בכמהין, לפני כארבע שנים וחצי עברנו ממרכז הארץ לכמהין כדי להיות חקלאים. מכרנו את ביתנו, והשקענו הכול בחולות, אנחנו וחמשת ילדינו. המעבר היה קשה, אך קשה יותר היה המאבק היומיומי בבירוקרטיה המתישה הסובבת את ענף החקלאות. אנחנו כאן, וכאן נישאר אף על פי שאף אחד מלבדנו לא נלחם כדי להשאיר אותנו כאן. התרגשתי עד דמעות ממכתבך המדהים. אני מזמינה את כל קברניטי המדינה להגיע לחלקת אלוהים קטנה זאת ליד גבול מצרים ולחזות במו עיניהם בקסם הפרחת השממה.

בברכה
מושב כמהין

ארנון שלום, ראשית, נהניתי מאוד לקרוא את מאמריך. אני חקלאי במושב ניר בנים, בן 52, דור שלישי בחקלאות בישראל, אבל לצערי כנראה דור אחרון, ולא בשל קשיים כלכליים (נכון להיום). אני מגדיר את עצמי "שומר מאהל", מושג מההוויה של השירות הצבאי: בשעה 08:00 המושב מתרוקן, ואני ועוד כמה חקלאים נשארים לשמור על הקרקע ומנסים להחפרנס.

תבורך, ארנון סופר על מכתבך הכן והאמיתי.
 שמי ת' ואני יועצת ארגונית ומנחת קבוצות במקצועי.
 אל החקלאות הגעתי לפני חמש שנים דרך נחלה במושב.
 התחלתי לגדל רימונים אורגניים ואחר כך גם זיתים. מרגע שנכנסתי לעולם החקלאי
 קרו לי שני דברים מדהימים.
 האחד: התביישתי בעצמי על הדימוי המעוות שהיה לי על החקלאים; האחר, פיתחתי
 אליהם הערצה ללא גבולות.
 החקלאים שאני מכירה, שפעם חשבתי שהם בורים, גסים ושמרנים, הם האנשים
 הפתוחים, הזורמים והעדינים ביותר שפגשתי מעודי.
 תן להם חידוש שעשוי לעזור להם, ומיד יבדקו אותו לעומק;
 תן להם עצה, וגם אותה יבדקו ויישמו.
 החקלאים מגלים גמישות אינסופית בבחירת גידולים ודרכי גידול. הם יצירתיים באופן
 מדהים. הם מתמודדים עם אתגרים ללא הפסקה.
 ואולם, הם חיים בחוסר ודאות מוחלט. כל ביקור במטע או בשדה עלול לחשוף
 "שואה" כזו או אחרת: חיות, מזיקים, עוברי אורח, פיצוץ של צינור, פגעי מזג
 אוויר, מחירי מים משתנים, מחירי שוק משתנים, אגרות, היטלים, נהלים חדשים,
 ועוד. אך הם חרוצים ונחושים, קמים לעמל יומם ובעונות הבוערות עובדים ללא
 לאות.
 החקלאים הם מעמד-על. הם עוסקים באמת, בדברים מוחשיים, בחיים עצמם, במהות.
 הם מייצרים מזון יש מאין. נוכל לחיות ללא פרסום, עיתונות, עריכת דין, היי־טק או
 ראיית חשבון, אך לא נוכל לחיות ללא מזון.
 חקלאי ישראל – יהי חלקי עימכם.
 ארנון – יישר כוח.
 בברכה

ש.כ.נ. – שותפות כללית חקלאית
 כרם שלום, ניר יצחק
 15/11/2009

פרופ' ארנון סופר הנכבד שלום וברכה,

אני בא מאזור חבל הכשור, חבל שהוא אסם ירקות, שכפ"צ ביטחוני, מגן קרקעות וחבל ירוק שמונע מדבור. ואף על פי שאפשר לעשות זאת רק בעזרת מים, הוא משתמש רק במי שפדיין.

פעמים רבות אנחנו החקלאים נתפסים בתור הבעיה של המדינה הזאת. אנחנו מבזבזים את מימיה, מזהמים את מקורות המים שלה ובאחרונה מואשמים גם בהרעלת מזונה בחומרי הדברה.

לפני כשנה חוינו מלחמה "על הבית", ומיותר לציין שאנחנו, למרות הכול, מעבדים את השטחים שהופקדו בידינו עד לסמייר האחרון. בפעם הראשונה מזה זמן רב אני מוצא את עצמי גאה במעשי ומוערך על ידי אחרים.

25.11.09

שלום פרופסור סופר,

עד לפני שנה הייתי מעמודי התווך של מגדלי הפרחים בארץ. נולדתי לחקלאות, והיא היתה נשמת אפי, אבל חיכיתי להזדמנות לברוח. נקעה נפשי מהמחסד, וכשנקרתה לי ההזדמנות לא היססתי.

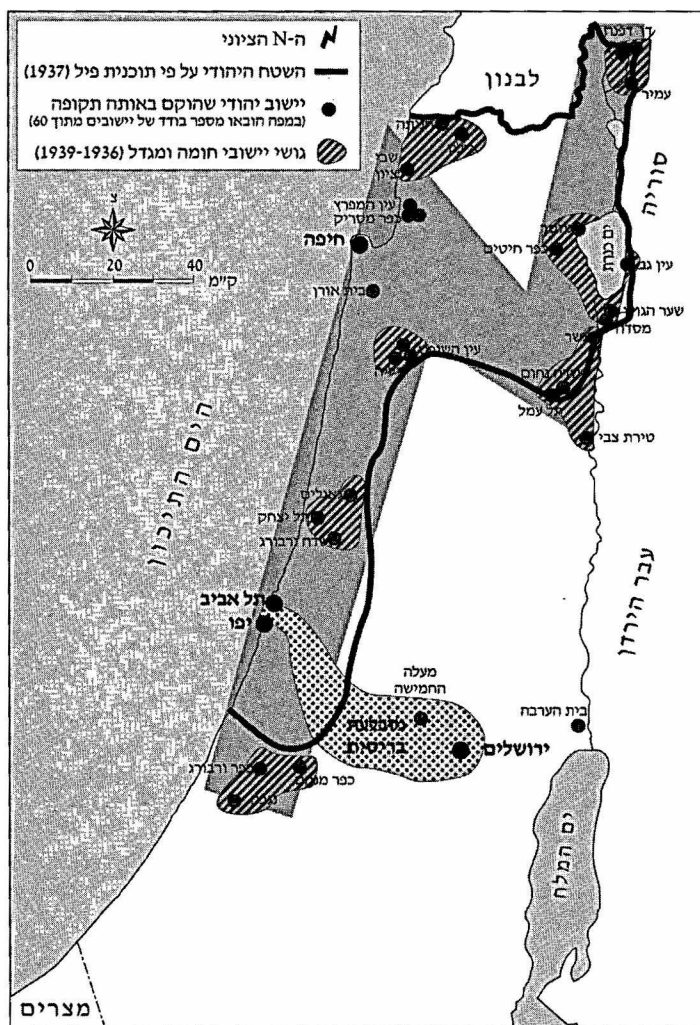
הציונות והחקלאות נולדו יחד, התפתחו יחד והקימו את ישראל יחד. כמו תאומים סיאמיים. הנבואה השחורה שלי היא שכאשר יסיימו להרוג את החקלאות ימותו איתה קודם כול הציונות ואחר כך גם המדינה. אבל המצב עדיין הפיך:

בני הצעיר מתעתד ללמוד חקלאות. לא אמנע זאת ממנו, אך גם לא אעודד אותו לפתוח את משקנו שוב לייצור. מקווה שמאמריך לא יהיה קול קורא במדבר.

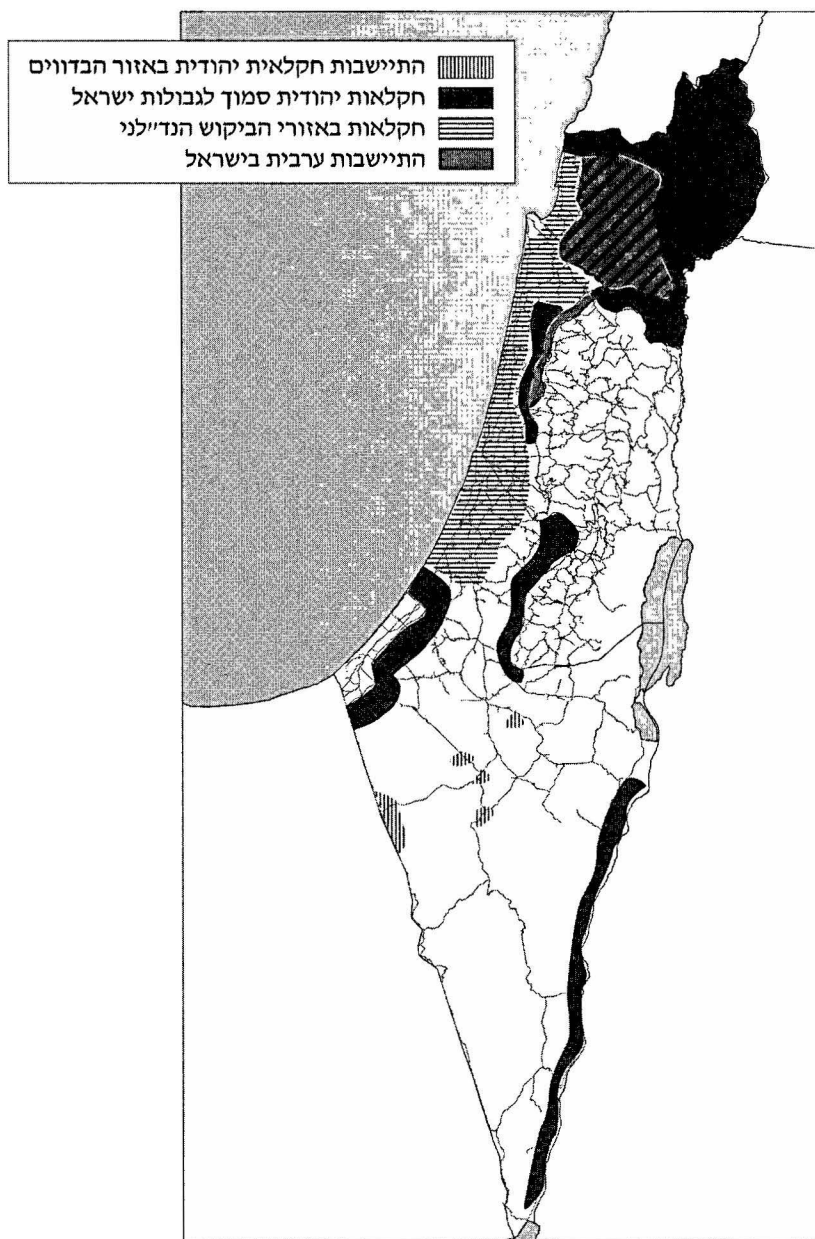
בברכה מקרב לב

כפר הס

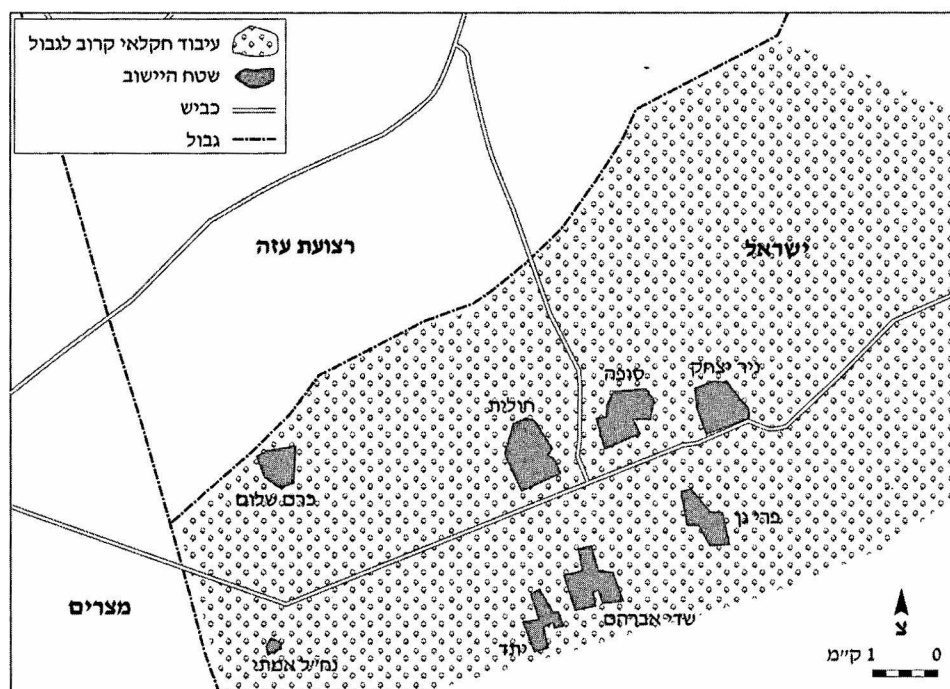
להלן כמה מפות שתומכות בדברים שהבאתי לעיל. המפות מראות את החשיבות של החקלאות בהגנה על גבולות המדינה בעבר (איור 1) בהווה (איורים 2-8) ובעתיד (איור 9).

איור מספר 1: גם בעבר קבעה החקלאות את גבולות הציונות. המפה מתארת את ההתיישבות החקלאית היהודית לאורך גבולות המרחב הציוני כפי שנקבע בתוכנית פיל בשנות ה־30 של המאה העשרים.

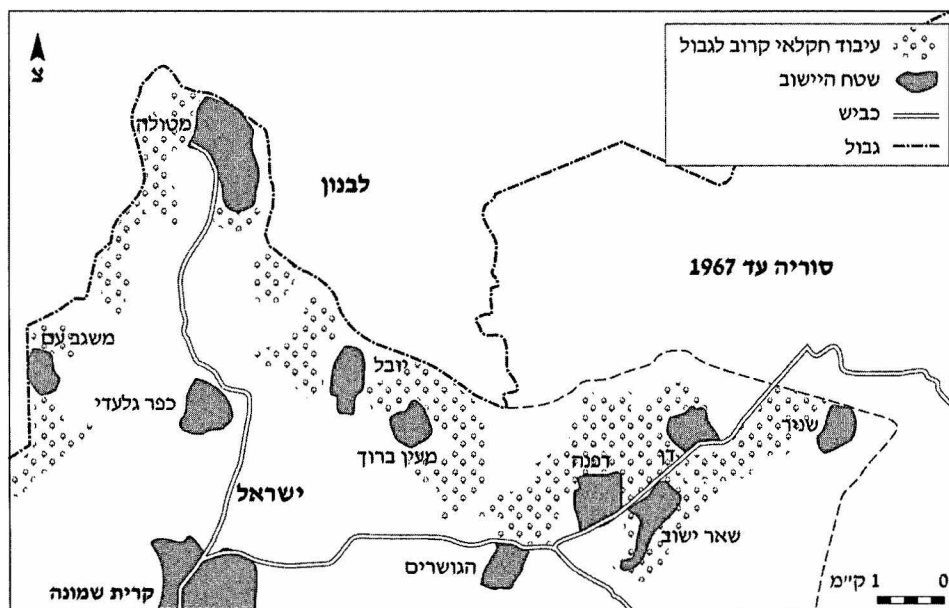

איור מספר 2: מבט כללי על פרישת החקלאות לאורך גבולות מדינת ישראל.

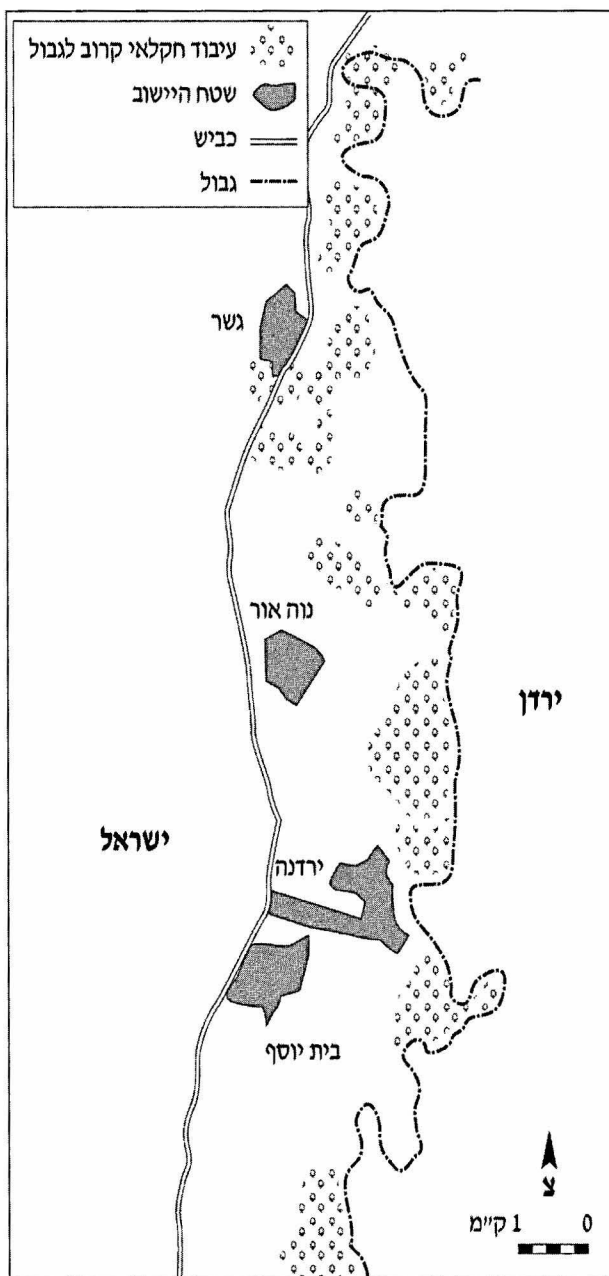

איור 3: חקלאות יהודית צמודה לרצועת עזה.

החקלאות – אבן יסוד בביטחונה של ישראל

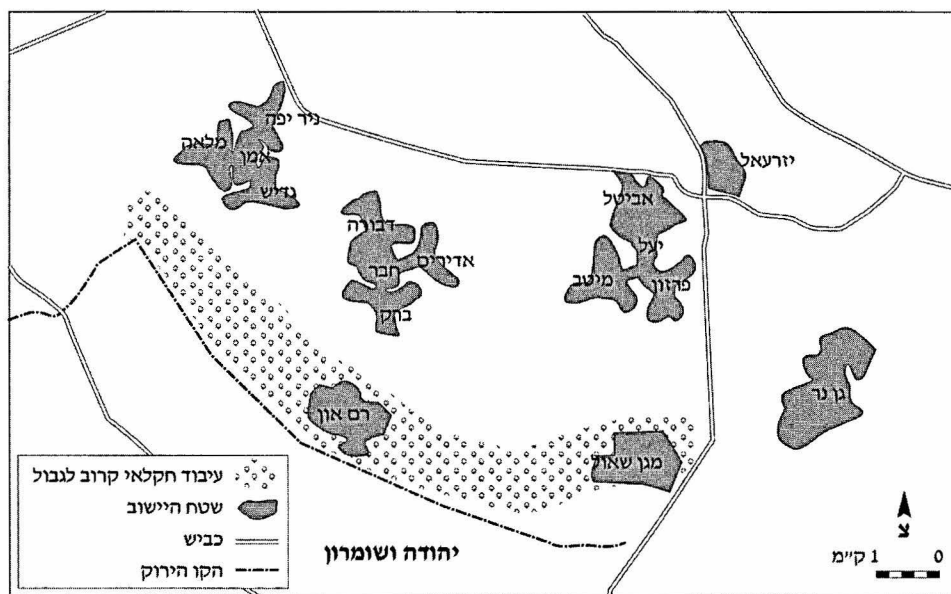

איור 4: חקלאות יהודית לאורך גבול לבנון.

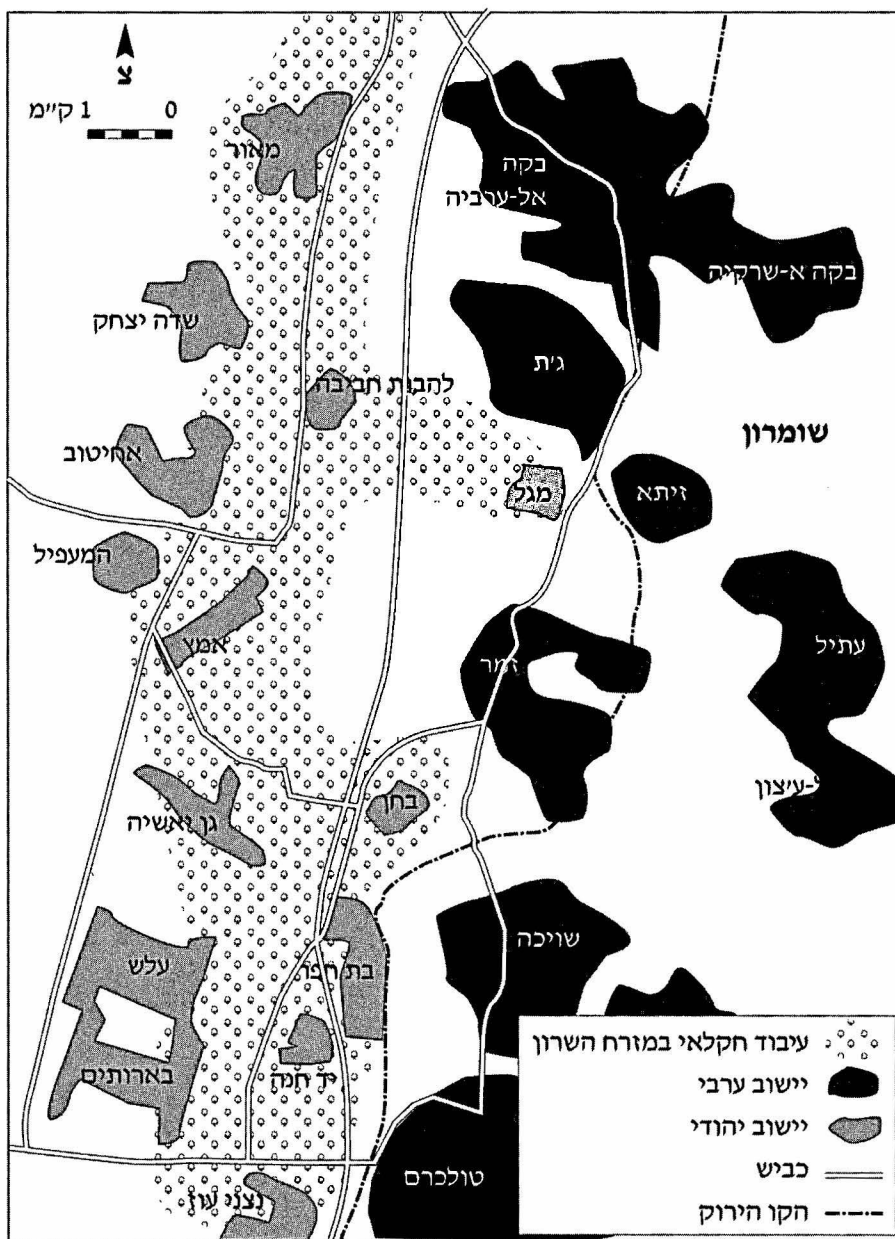

איור 5: חקלאות יהודית לאורך גבול ירדן בבקעת הירדן.

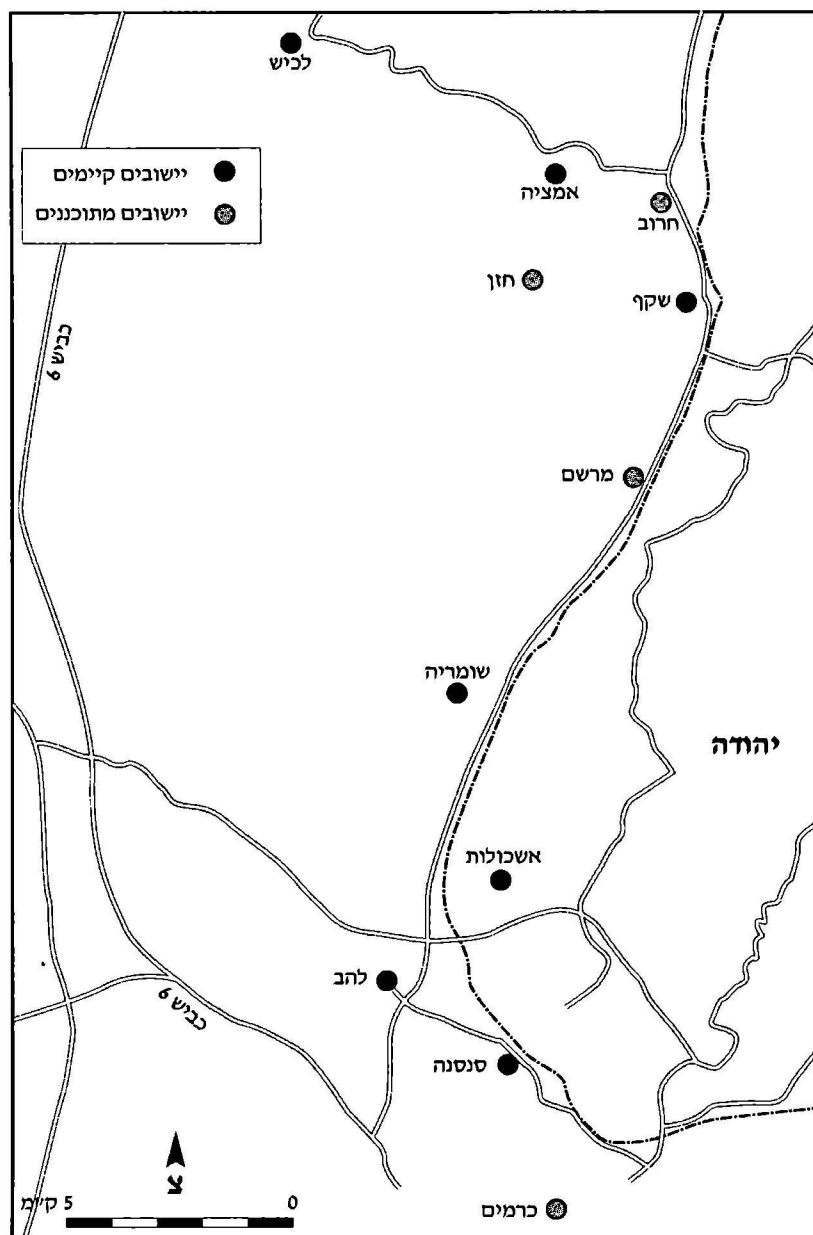
החקלאות – אבן יסוד בביטחונה של ישראל

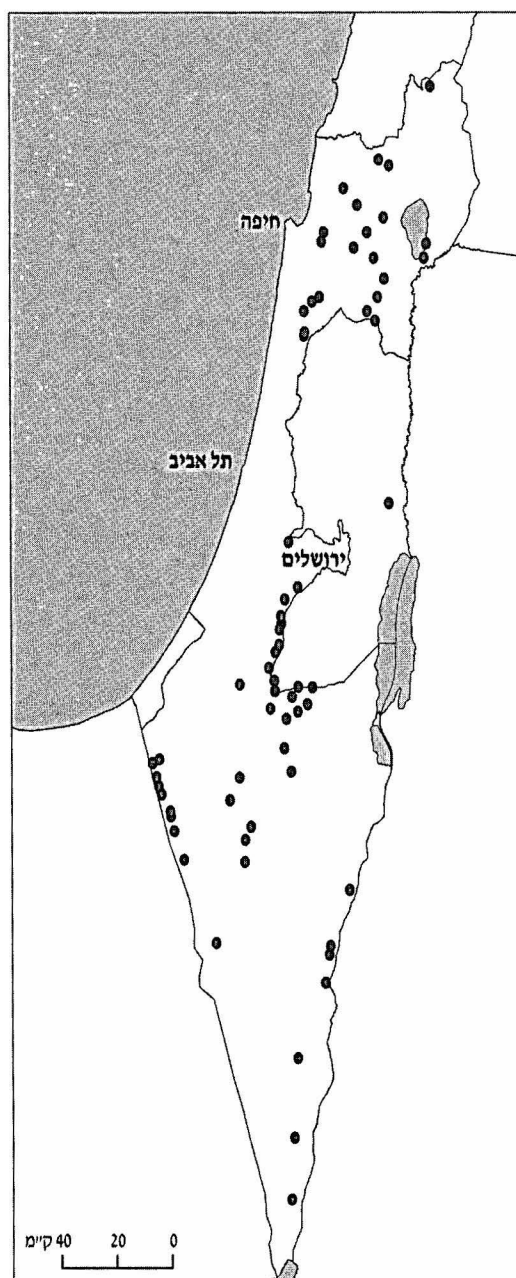
איור 6: חקלאות יהודית לאורך הקו הירוק בחבל תענך.

איור 7: התיישבות יהודית מול התיישבות ערבית (משני צדי הקו הירוק) באזור טול כרם.

איור 8: התיישבות כפרית יהודית לאורך הקו הירוק באזור חברון.

איור 9: התיישבות כפרית מתוכננת
בספר של המרחב הציוני.

סיכום

ניסיתי לעמוד כאן על הקשר בין חקלאות לבין ביטחונה של ישראל והציונות.

**עצם העובדה
שחקלאי ישראל
מתביישים
במעשיהם,
עצם העובדה
שהציבור
בישראל,
נבחריו, כלכלניו
ועיתונאיו, אינם
מבינים עד כמה
חשוב הענף
למדינה, הוא
אות קלון לחינוך
בישראל ולחברה
הישראלית כולה.**

אינני מבין כיצד עניין מובן מאליו כל כך, נשתכח לא רק אצל מקבלי ההחלטות, הפקידים ואצל התקשורת התל אביבית האטומה והבורה, אלא גם אצל האזרח הקטן.

צרור מכתבי התגובה שצירפתי מספרים סיפור עצוב על עוול נורא שנגרם לחלוצים-ציונים אלה.

יש לשנות מציאות קשה זו.

אני קורא לקהל קוראי "קרקע" לעזור להפיץ את המסר שבכתבה, ולהביאו לכל אזרח מחוץ למעגל החקלאים.

אם נצליח בכך, יש להניח שבשלב הבא התקשורת תגלה את חשיבות הענף ולאחר מכן יתחילו גם מקבלי ההחלטות להתייחס ברצינות לאחד הענפים החשובים ביותר במדינה.

עצם העובדה שחקלאי ישראל מתביישים במעשיהם, עצם העובדה שהציבור בישראל, נבחריו, כלכלניו ועיתונאיו, אינם מבינים עד כמה חשוב הענף למדינה, הוא אות קלון לחינוך בישראל ולחברה הישראלית כולה.